

Ղ Է Ո Ն Կ Ա Մ Պ Ե Դ Դ Ա

Վերջին ժամն 1883ի նշանակեց մարդու մը վերջին ժամը, որ քիչ ժամանակի մէջ շատ չընուակ հանեց յաշխարհի, և կը կարծուէր որ յապագայս դեռ աւելի պիտի հանէր: Քեզպէտ և քանի մ'օրերէ 'ի վեր լուրք հիւանդութեանն ծանրագոյնք էին, սակայն յանկարծակիի եկաւ աշխարհ սոսկախ յեղակարծուց աներեղոյթ ըլլալուն այսպիսի երիտասարդ, այսպիսի ուժեղ, այսպիսի յուսողիք, կամ թէ ըսենք, սպառնալից կենսոց մը: Կըլաւ օրերեղոյթ մը:

Էնն Կամպեղզաս, Գահորի դեղազմանտի մ'որդի, որ մը Գաղղից համար դիկտատորէ մը ոչ ինչ նուազ ըլլալով, և Պիսմարքի մը մեծագոյն անպաշտօնիչ հակառակորդն, մեռաւ հազիւ 44 տարուան, երբ բազմաց համար նոր կը սկսի քաղաքագիտական կեանքն, ինքն կատարներ էր ընթացք մը՝ ուսկից արագագոյն և շքեղագոյն քիչ անգամ կը հանդիպի:

Հօս մենք միտք չունի՞ք պատմելու իր կեանքը, որ արդէն շատ իսկ կրկնուեցաւ օրագրաց մէջ, անտարակոյս այն կեանքն ջրցուց անգամ մ'ալ՝ որ մեր գարն փաստաբանից դար է. և յայտնեց խօսից մեծ ազդեցութիւն ունենալը, դէ՞ք լատինական ժողովրդոց մէջ: Հարստարիտութեամբ՝ զոր դեկտեմբերի 3ին ամբաստանելոյ մը լատագովութեան մէջ գործածեց, ինքն, խեղճ ուսանող, բազընկեցիկ փաստաբան, արքայաբանի և կապելիանի մեծ շատարիտօս մը, անդէն և անդ հռչակաւոր կ'ըլլայ 'ի 1868ին: Երկրորդ տարին նոյնհետայն երեսփոխան կ'ընտրուի, և Անհաշտից գլուխ կ'ըլլայ: և երրորդ տարին, արդէն պաշտօնեայ, զօրավար, դիկտատոր էր: Դէպքն, որ 'ի 1870ին, ստուգիւ մեծ էջ մ'եղաւ, որ յախտեանկան փառք պիտի յիշուի 'ի պատմութենէ: Իսկ և իսկ յետ Աէտանի՝ կարգել դիմակալութիւնքը, կազմել նոր բանտիս, ազդել եռանդն, յայտնապէս հանձարոյ մը գործ և արտի մը թռիչք եղան. և Գաղղիս իր պատիւը ազատողին շնորհակալութեան պարտք ունի. նա և օտարք, ևս և թշնամիք, պէտք են զարմանալ այսպիսի մեծ կամաց ճշգրտութեան մը վրայ, որ կը յայտնէր, եթէ ոչ քաղաքագէտ մը, յորում աւելի հաւաստարակիւ կալուածութիւնք կը փնտառուին, անշուշտ ժողովրդ-

ոց մեծ գլուխ մը: Ինքն այն նիւթէն էր, ուստի կը ձեւանան աշխարհակալք և բռնակալք, որ կը փայլին, կը տիրեն, կը նուաճեն, կը ներշնչեն, այլ փութով անհետ կ'ըլլան, և շատ անգամ իրենց անցին հետք չեն թողուր: Յայն սակա հաստարակապետականք, յապագեցին կասկածելու այն ամենի բնութեան վրայ, որ կը յարուցանէր ամբոխ, կը քարէր զկնի զժողովս, որ գիտէր կազմել իր յորս կողմը գունդ մ'եռանալուն զարմացողաց, խանդակալթ բարեկամս, անկեղծութեամբ լցեալ ձեռակամս:

Յետ դիկտատորութեան, ինքն առժամայն աներևութացաւ 'ի տեսարանէ քաղաքագիտութեան, և այս ևս ճարտարութեան գործ մ'եղաւ, որ զինքը ազատեց իր փոխանակ կամ ընդդէմ Հանրաբարութեան (Commune) գործելու: Այլ գարնաւ ժամանակին դէմ կենսալու միապետական խլրամանց, և օրէնք տալու Մագ-Մանտի՛ ընտիր ասացուածովը. «Կամ հպատակի կամ հրաժարի»: Եւ իրեն նախ հպատակի տուաւ և ապա հրաժարի, ջուրընելով մեծ յալոցակութիւն և հանգարտութիւն, հայտուելով Պիէրի հետ և անոր հետ 1877ի հոկտեմբերին ընտրութիւնքը օրինական ապարիգին վերայ սուղեղով: Երբ 30 յունուարի 1879ին Մագ-Մանտն հրաժարեցաւ, Յուլիոս Կրէյփ Հասարակապետութեան նախագահ անուանեցաւ, և Կամպեղզաս նախագահ Խորհրդարանի: Սա իսկ և իսկ քան զայն հզօրագոյն երեցաւ, և ամենայն պաշտօնէից օրէնք տուաւ, և միեց զվարչութիւնը կրօնական հայածանաց, և անյիւթեան (amnistie) ստ. հանրորդս: Կ'ամբաստանէին զնա՝ որ « զաղտնի վարչութիւն » մը կազմած ըլլայ. այնչափ որ օր մը գոզցեն ստիպեցաւ յայտնապէս իխտանութիւնը ձեռքն առնուլ, իրեն ժամանակեալ ժամէն առաջ: Հօս իր համբաւէն շատ ստորնագոյն երեցաւ. թէպէտ և հպատակ այլ միջակ մարդկան չըլլալապատեցաւ, և չիրցաւ ինքզինքը ժողովայն արգոյ ընծայել, կամելով բռնանալ անոր: Իր պաշտօնակալութիւնն միայն երկու ամիս և երկուտասան օր տևեց, Հասարակապետութեան ամեն պաշտօնակալութեանց կարճագոյնն: Ինչպէս նոյն տարւոյն առաջին ամսոյ մէջ, որու

վերջին ամիսն իր մահը տեսաւ, այլ ուրիշ վրայ
ինկեր էր, և ոչ զք կ'երկարէր որ օր մը չէ օր
մը պիտի ամբաստնար յիշխանութիւն և թերևս
'ի բարձրագոյն իշխանութիւն:

Իրիւսած մը Հասաւ վրան իր լիովի բախտա-
ւորութեան մէջ: Այն Հրացանի Հարուածն որ
գնա խոցեց, մինչդեռ ինքն կը շնամար իր մէկ
սիրուհւոյն ձեռքէն զէնքը քարելլ, զինքը շէր
սպաններ, եթէ վէրքն չի հանդիպեր յայլոց արև
տակ վիրաւորեալ մարմնոյ մը: Չքաւորեալ երի-
տասարդութենէ մ'ետքը, երուզանա ճոխա-
ւորութիւնքն, զոր բազումք իրեն երեսը կը զարնէին,
զինքն յօժարեցողին այն վայելից՝ զոր փռան-
կական մայրութեան կը յառլէ դրամոյն և համ-
բաւոյ: Արբնայ բաւիլ որ ինքն զոհ եղաւ զեղ-
խութեան և հաճոյից, ինչպէս որ մը խօսից ու-
րիչ իշխան մը, Միրապոյ:

Իր մահն քաղաքագիտական դէպք մը համա-
րուեցաւ, աւելի ժխտողական մտք քան թէ
մարտն, որովհետև մարտն բոլոր իր շարք շէր
ցուցած, և ոչ զք կրնայ գուչակել հետևութիւն
քը՝ որ օր մը չէ օր մը յառաջ պիտի բերէր իր
իշխանութեան վերագործումը: Գաղղիական
հասարակապետութիւնն իրաւունք ունի անոր
մահը արտասուելու. այնպէս աղքատ է հեղի-
նակաւոր քաղաքագիտական մարդիկներէ, որ
այս՝ իրեն համար ծանր կորուստ է: Համարտ
է թէ Կամպեղոզա իրեն իշխանութենէն շատ
բան կորսնցուցեր էր այն « ընկերական նոր խա-
ւերուն » վրայ, զոր ինքն կոչեր էր ընտիր ասա-
ցուածով և յորոյ փայտիայեցաւ առաջին ժամա-
նակներն: Բայց ուրիչ կողմանէ ինքն զանոնք
կը ճանչնար, այ՛ վերջին խաւերը. և շատ ամիս
չեն անցած, որ սուրազեցի Եսմանկարոյ ժո-
ղովք մը մէջ. « Իս փրտայից գալ գտանել ըզ-
ձեզ յորջո ձեր »: Գոյր պեզ կուսակցութեանց
կուսակազէզ այնքոն, Հասարակապետութիւնն
դժնդակ կոխներ պիտի ունենայ. և ահա իր
մեծ ըմբիշներէն մէկն յանկարծ կը պակսի: ...
Ուրիչ կողմանէ սասյգ է՝ որ արտաքին քաղա-

քաղաքագիտական մէջ Կամպեղոզայի անունն ի-
բրև պատերազմի փող մը կը հնչէր: Արդէն իր
կարծ պտոտնակալութեան մէջ ինքն յանդուգն
երևցեր էր. այլ այս յանդգնութիւնս, որ իրեն
անկման պատճառներէն մէկն եղաւ՝ յետագայ
պատահարք բաւական իրաւացի յայտնուեցաւ,
վրան զի ինքն կ'ուզէր տանել զԱնդապա ընդ
Գաղղիոյ յիշգրտոս, արևաւանք զոր ապա Ան-
զդիս միայն կատարեց, և 'ի վրաս Գողղոյ:

Այլ ամեն բանէն վեր Կամպեղոզա հոմա-
րեալ և ահարկու էր իբրև պապոյ « վրիժ ու »
(revanche) մտքոյ: Ես կը լրտեսէր զվայրկեա-
նը, յորում կրնար խոյանալ ընդդէմ՝ Վերման-
նոյ: Գերմանական թերթք չեն երևցունէր ոչ
հանրորոյց ցատմը և ոչ արմատականաց լըր-
բութիւնը. կը յարգեն զմարդը. բայց կը թուի
թէ թեթևութիւն մը կը զգան, վրան զի խիզախ
թշնամի մը անշետ եղաւ: Եսև Ասկարանն
Բարիզու յուելմամբ մ'ողջունեց Կամպեղոզայի
մահը, իբրև խաղաղութեան մեծագոյն երազ
խաւորութիւն մը: Բայց սակայն այն օրն՝ յո-
րում Գերմանիս ըլլայ տկար կամ կղղիացեալ
կամ այլ թշնամիք վրան յարձկած ըլլան, զը-
ժուարին պիտի չըլլայ գանձ 'ի Գողղոյն ու-
րիչ Կամպեղոզաներ գրգռելու զայնարհը վրի-
ժու գաղափարին. որոնք թերևս պակսին ներ-
քին թշնամեաց դէմ կուսելու համար, Եսմակա-
վարութեան որ կը խուժէ, ընդդիմագործու-
թեան որ մտիկ կ'ընէ: Խոտայիցք թերևս աւելի
անկողնականքն են գտատելու զմարդը, Ան-
զիտայիներէն դեռ աւելի՛ որ բանագործութեանց
և կրից վրայ կը ժիծ աղին, յորոց իրենք ազատ
են կամ կը կարծեն ըլլալ: Կամպեղոզա՛ խա-
լիոյ բարեկամ չէր, կամ շատ ցուրտ. կը փութ
չէր իր վրայ սէր ցուցնելէն, իրեն ծագմամբ
խաղաղի ըլլալուն համար, զոր շատ անգամ
երեսը կը զարնէին: Բայց թերևս այս ծագման
համար կերպով մ'իտայիլա կը սիրեր զինքը, որ
յայտնուեցաւ այս աւուրց յիշատակութեանց
մէջ:

Կ Ի Ի Ս Ս Ս . Վ Տ Ո Ռ Է

Մինչդեռ 'ի Հոովմ հանդիսի կը բացուէր
գեղարուեստից հանրագոյնի մրցանք մը, Գաղ-
ղիս կը կորսնցընէր զԻրաւտով Տոսէ, իր ամե-
նէն իսկատիպ և ամենէն ժողովրդական ա-
րուեստագէտներէն մէկը:

Ծնեալ 'ի Միրապոլեակ 'ի 1832ի, Հազիւ 81
տարուան կար. այլ կարճ կեանքն իրեն բաւա-
կան եղաւ ծրագրիչ, նկարիչ, արձանագործ,
փորագրող ըլլալու, պատկերագրագէտու զԱն-

տուատային Տիպարանն Տանդէի և զԻրուստ
Դրախտին Միլտոնի, զհոգեւունչն Ալլապա Շու-
դոպրիանի և զանհամետ վիպս (Coates) Լա-
ֆունգենի, զերևակապական Տոսէվոյր Զլ, Բոլան-
դէսի և զքաղցր բանաստեղծութիւնս Կենրու-
նի, զԱստուածաշունչ Գիլիս և զբանաստեղծու-
կան (պորտաբոյծ) քործս Ռոսպլէի, զՄարտա-
շարժ վիպս (Coates drolatiques) Պալգոպի և
զՕրլանտոս մոյզիկն Արիտոլոյի, այսպէս մա-